

Πόλεμος ενάντια στη Δύση

Τον Ιούλιο του 1942, μόλις επτά μήνες αφότου οι Ιάπωνες βομβάρδισαν τον αμερικανικό στόλο στο Περλ Χάρμπορ και κατατρόπωσαν τις δυνάμεις των Δυτικών στη νοτιοανατολική Ασία, μερικοί διακεκριμένοι ιάπωνες ακαδημαϊκοί και διανοούμενοι συναντήθηκαν στο Κιότο στο πλαίσιο ενός συνεδρίου. Ορισμένοι ήταν άνθρωποι των γραμμάτων που ανήκαν στην αποκαλούμενη Ρομαντική Ομάδα· άλλοι ήταν φιλόσοφοι της Βουδιστικής/Εγγελιανής Σχολής του Κιότο. Θέμα του συνεδρίου: «Πώς να υπερβούμε το μοντέρνο;».¹

Επρόκειτο για εποχή εθνικιστικού ζήλου, και ενώ οι διανοούμενοι στο εν λόγω συνέδριο ήταν εθνικιστές, καθένας με τον ιδιαίτερο τρόπο του, ελάχιστα αναφέρθηκαν στον πόλεμο που διεξαγόταν στην Κίνα, τη Χαβάη και τη νοτιοανατολική Ασία. Τουλάχιστον ένας από αυτούς, ο Χαγιασί Φουσαό, πρώην μαρξιστής που εξελίχθηκε σε ένθερμο εθνικιστή, έγραψε αργότερα ότι η επίθεση ενάντια στη Δύση τον είχε ενθουσιάσει. Παρότι βρισκόταν στην παγωμένη Μαντζουρία όταν έμαθε την είδηση, ένιωσε να παραμερίζονται τα μαύρα σύννεφα και να αποκαλύπτεται ένας καθάριος καλοκαιρινός ουρανός. Αναμφίβολα, παρόμοια αισθήματα είχαν νιώσει και πολλοί από τους συναδέλφους του. Όμως η πολεμική προπαγάνδα δεν αποτέλεσε το προφανές θέμα του συνεδρίου. Αυτοί οι διανοητές –τόσο οι ρομαντικοί λο-

---

1. Για εκτενή ανάλυση αυτής της συνάντησης, βλ. Harry Harootunian, *Overcome by modernity*, Princeton University Press, Πρίνστον, 2000.

γοτέχνες όσο και οι φιλόσοφοι— είχαν ενδιαφερθεί για την υπέρβαση του μοντέρνου πολύ πριν από την επίθεση στο Περγλ Χάρμπορ. Τα συμπεράσματά τους, στο βαθμό που παρουσίαζαν αρκετή συνοχή ώστε να είναι πολιτικώς χρήσιμα, τους οδηγούσαν μεν στην υποστήριξη μιας Νέας Τάξης στην Ασία υπό ιαπωνική ηγεμονία, οι ίδιοι δε τρώμαζαν στην ιδέα να θεωρηθούν προπαγανδιστές. Ήταν στοχαστές, και όχι πολιτικοί ακτιβιστές.

Το «μοντέρνο» αποτελεί ολισθηρή έννοια. Στο Κιότο του 1942, όπως στην Καμπούλ και στο Καράτσι του 2001, παρέπεμπε σε οτιδήποτε είχε σχέση με τη Δύση. Όμως, η Δύση είναι έννοια εξίσου ρευστή με το «μοντέρνο». Οι ιάπωνες διανοούμενοι ενοχλούνταν σφόδρα από αυτό, χωρίς να μπορούν να το προσδιορίσουν με ακρίβεια. Κάποιος υποστήριξε ότι ο εκδυτικισμός έμοιαζε με επιδημία που είχε προσβάλει την ιαπωνική ψυχή. Άλλος είπε ότι το «μοντέρνο» ήταν κάτι το «ευρωπαϊκό». Πολλά ειπώθηκαν σχετικά με τη βλαβερή εξειδίκευση της γνώσης, που είχε θρυμματίσει την ολότητα του ανατολικού πνευματικού πολιτισμού. Έφταιγε η επιστήμη. Και ο καπιταλισμός, και το γεγονός ότι στην ιαπωνική κοινωνία είχαν παρεισφρήσει η σύγχρονη τεχνολογία, καθώς και οι έννοιες των ατομικών ελευθεριών και της δημοκρατίας. Απαιτούνταν «υπέρβαση» όλων αυτών. Ένας κριτικός του κινηματογράφου ονόματι Τσουμούρα Χιντέο στηλίτευσε τις ταινίες του Χόλιγουντ και εξήγηρε τα ντοκιμαντέρ της Λένι Ρίφενσταλ με θέμα τα ναζιστικά συλλαλητήρια, ως πιο συμβατά με τις δικές του ιδέες περί οικοδόμησης μιας υγιούς εθνικής κοινότητας. Κατά την άποψή του, ο πόλεμος ενάντια στη Δύση ήταν πόλεμος ενάντια στον «φαρμακερό υλιστικό πολιτισμό» που εδράζεται στη χρηματοοικονομική καπιταλιστική ισχύ των Εβραίων. Όλοι συμφώνησαν ότι ο πολιτισμός—ήτοι η ιαπωνική παραδοσιακή κουλτούρα— διαθέτει πνευματικότητα και βάθος, ενώ η

σύγχρονη ευρωπαϊκή πολιτισμική πραγματικότητα ήταν κίβδηλη, είχε αποκοπεί από τις ρίζες της και κατέστρεφε κάθε δημιουργική δύναμη. Η Δύση, ιδίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, ήταν παγερά μηχανιστική. Μόνο η ολιστική και παραδοσιακή Ανατολή, ενωμένη υπό τη θεία ιαπωνική αυτοκρατορική τάξη, θα μπορούσε να αποκαταστήσει την πνευματική υγεία μιας οργανικής κοινότητας. Όπως είπε ένας από τους συμμετέχοντες, η πάλη διεξάγεται μεταξύ του ιαπωνικού αίματος και του δυτικού πνεύματος.

Για τους Ασιάτες εκείνη την εποχή, ως έναν βαθμό δε ακόμη και σήμερα, η «Δύση» ταυτιζόταν με την «αποικιοκρατία». Ήδη από τα μέσα του 19ου αιώνα, οπότε η Κίνα ταπεινώθηκε κατά τη διάρκεια των Πολέμων του Οπίου, οι μορφωμένοι Ιάπωνες συνειδητοποίησαν ότι η επιβίωσή τους ως έθνους εξαρτιόταν από την προσεκτική μελέτη και απομίμηση των ιδεών και της τεχνολογίας χάρη στις οποίες οι δυτικές αποικιακές δυνάμεις είχαν αποκτήσει το προβάδισμα. Ποτέ κανένα μεγάλο έθνος δεν επιδόθηκε σε τόσο ριζική μεταμόρφωση, όπως η Ιαπωνία από το 1850 ως το 1910. Το κύριο σύνθημα της περιόδου Μείτζι (1868-1912) ήταν *Bunmei Kaika*, που σημαίνει «Πολιτισμός και Διαφωτισμός», δηλαδή πολιτισμός και διαφωτισμός δυτικού τύπου. Οτιδήποτε δυτικότροπο, από τις φυσικές επιστήμες έως τον λογοτεχνικό ρεαλισμό, καταναλώθηκε με απληστία από τους ιάπωνες διανοούμενους. Αντιγράφηκαν και προσαρμόστηκαν τα ευρωπαϊκά ρούχα, το πρωσικό συνταγματικό δίκαιο, η βρετανική ναυτική στρατηγική, η γερμανική φιλοσοφία, ο αμερικανικός κινηματογράφος, η γαλλική αρχιτεκτονική και μύρια όσα ακόμα.

Αυτή η μεταμόρφωση απέδωσε καρπούς. Η Ιαπωνία δεν έγινε ποτέ αποικία. Αντιθέτως, εξελίχθηκε ταχύτατα σε μεγάλη δύναμη, και το 1905 κατάφερε να νικήσει τους Ρώσους σε έναν εξαιρετικά σύγχρονο πόλεμο. Μάλιστα, ο Τολστόι

περιέγραψε τη νίκη των Ιαπώνων ως το θρίαμβο του δυτικού υλισμού επί της ασιατικής ψυχής της Ρωσίας. Υπήρχαν, όμως, και μειονεκτήματα. Η ιαπωνική βιομηχανική επανάσταση ακολούθησε κατά πόδας τη γερμανική, με εξίσου εντυπωσιακές δημογραφικές επιπτώσεις. Ευρύτατες μάζες πενόμενων χωρικών κινήθηκαν προς τα αστικά κέντρα, όπου οι συνθήκες διαβίωσης ήταν ακόμα πιο σκληρές. Πολλοί νεαροί εργάτες αναγκάζονταν να αναζητήσουν καταφύγιο στο στρατό, ενώ οι αδερφές τους μερικές φορές πωλούνταν σε οίκους ανοχής στις μεγάλες πόλεις. Πέρα από τα οικονομικά προβλήματα, όμως, υπήρχε και άλλος λόγος που οδηγούσε πολλούς ιάπωνες διανοουμένους να απορρίπτουν συλλήβδην τον εκδυτικισμό της κοινωνίας τους από τα τέλη του 19ου αιώνα. Θεωρούσαν ότι η Ιαπωνία έπασχε από πνευματική δυσπεψία, ωσάν ο δυτικός πολιτισμός να είχε καταναλωθεί πολύ γρήγορα. Έτσι εξηγείται εν μέρει γιατί οι εν λόγω διανοητές συγκεντρώθηκαν στο Κιότο προκειμένου να βρουν τους τρόπους να αντιστρέψουν τον ρου της ιστορίας, υπερβαίνοντας τη Δύση και επιστρέφοντας σε ένα εξιδανικευμένο πνευματικό παρελθόν.

Όλα τα παραπάνω θα είχαν ιστορικό μόνο ενδιαφέρον αν αυτά τα ιδεώδη είχαν πάψει πλέον να εμπνέουν. Τουναντίον. Η απέχθεια προς οτιδήποτε συνδέεται με τον δυτικό κόσμο, προεξάρχουσας της Αμερικής, είναι ακόμα ισχυρή, παρότι όχι πλέον στην Ιαπωνία. Ωθεί τους ριζοσπάστες μουσουλμάνους προς μια πολιτικοποιημένη ισλαμική ιδεολογία, στο πλαίσιο της οποίας δαιμονοποιούνται οι Ηνωμένες Πολιτείες. Τη συμμαρρίζονται οι ακραίοι εθνικιστές στην Κίνα και σε άλλα μέρη εκτός Δύσης. Βλαστοί της βρίσκουν εύφορο έδαφος και στο σκεπτικό ριζοσπαστικών αντικαπιταλιστικών κινημάτων στην ίδια τη Δύση. Θα ήταν λάθος να χαρακτηριστούν δεξιάς ή αριστερής κατεύθυνσης. Η επιθυμία για υπέρβαση του δυτικού νεωτερισμού κατά τη δεκαε-

τία του 1930 στην Ιαπωνία υπήρξε έντονη τόσο στους κόλπους των μαρξιστών διανοουμένων όσο και στους κύκλους των δεξιών σοβινιστών. Οι ίδιες τάσεις παρατηρούνται και σήμερα.

Βέβαια, δεν μισούν όλοι τη Δύση για τους ίδιους λόγους. Δεν είναι δυνατόν να βάλουμε στο ίδιο σακί τους αριστεριστές εχθρούς του «αμερικανικού ιμπεριαλισμού» και τους ισλαμιστές ριζοσπάστες. Μπορεί αμφότεροι να απεχθάνονται την παγκόσμια απήχηση της αμερικανικής κουλτούρας και τη δύναμη των μεγάλων εταιρειών της, όμως οι πολιτικοί τους στόχοι δεν είναι συγκρίσιμοι. Οι ρομαντικοί ποιητές μπορεί να αποζητούν τον βουκολικό παράδεισο και να απεχθάνονται τη σύγχρονη εμπορική μητρόπολη, αλλά τούτο δεν σημαίνει ότι έχουν κοινά με θρησκόληπτους ριζοσπάστες που ευαγγελίζονται την εγκαθίδρυση της βασιλείας του Θεού επί γης. Μπορεί όλοι αυτοί να συμμερίζονται την αποστροφή προς ορισμένες πτυχές του σύγχρονου δυτικού ή αμερικανικού πολιτισμού, όμως πολύ σπάνια καταφεύγουν στην επαναστατική βία. Τα συμπτώματα παρουσιάζουν ενδιαφέρον μόνο όταν οδηγούν στην εκδήλωση της ασθένειας. Δεν έχει και τόση σημασία η δυσφορία προς την ποπ μουσική, την παγκοσμιοποίηση, την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, τις μεγάλες πόλεις ή τη σεξουαλική ελευθεριότητα, αλλά η επιθυμία για πόλεμο ενάντια στη Δύση, ορμώμενη από αυτή τη δυσφορία.

Ονομάζουμε «δυτικισμό» (occidentalism) την αποανθρωποποίηση στην οπτική με την οποία αντιμετωπίζουν τη Δύση οι εχθροί της. Πρόθεση του βιβλίου είναι να εξετάσει αυτή την κατηγορία προκαταλήψεων και να αναζητήσει τις ιστορικές τους καταβολές. Είναι σαφές ότι δεν μπορεί να ερμηνευθούν ως ιδιαίτερο ισλαμικό πρόβλημα. Πολλά πήγαν στραβά στον μουσουλμανικό κόσμο, αλλά ο δυτικισμός δεν είναι δυνατόν να υποβαθμιστεί ως σύγχρονη μεσαναπο-

λική «ασθένεια», όπως δεν μπορούσε να εκληφθεί ως ιαπωνική «επιδημία» πριν από πενήντα χρόνια. Ακόμα και η χρήση τέτοιας λογής ιατρικής ορολογίας ισοδυναμεί με το προβληματικό ρητορικό σχήμα στο οποίο καταφεύγουν οι ίδιοι οι δυτικιστές. Άλλωστε, ένας από τους βασικούς ισχυρισμούς μας είναι ότι ο δυτικισμός, όπως ο καπιταλισμός, ο μαρξισμός και τόσοι άλλοι -ισμοί, γεννήθηκε στην Ευρώπη προτού μεταφερθεί και σε άλλα μέρη του κόσμου. Η Δύση υπήρξε κοιτίδα για τον Διαφωτισμό και τα φιλελεύθερα παρακλάδια του, αλλά και για τα δηλητηριώδη αντίδοτά τους. Κατά μία έννοια, ο δυτικισμός μπορεί να παρομοιαστεί με εκείνα τα πολύχρωμα υφαντά τα οποία εξήγαγε η Γαλλία στην Αϊτή όπου και υιοθετήθηκαν ως τοπική ενδυμασία, καταλήγοντας να απαθανατιστούν από τον Γκωγκέν και άλλους ζωγράφους ως τυπικό δείγμα τροπικού εξωτισμού.

Όπως κατέδειξαν τα επιχειρήματα των διανοουμένων του Κιότο, δεν είναι εύκολο να ορίσεις το ιστορικό πλαίσιο της δυτικού μοντερνισμού και της μισητής καρικατούρας του, του δυτικισμού. Η απόλυτη συνοχή είναι ανέφικτη, λόγω των πολλαπλών διασυνδέσεων και αλληλεπικαλύψεων. Ο φιλόσοφος Νισιτάκι Κέιτζι κατηγορήσε τη θρησκευτική Μεταρρύθμιση, την Αναγέννηση και την ανάδυση των φυσικών επιστημών για την καταστροφή του ενιαίου πνευματικού πολιτισμού της Δύσης. Η θέση του αποτελεί την πεμπουσία του δυτικισμού. Συχνά λέγεται ότι μία από τις ειδοποιούς διαφορές της σύγχρονης Δύσης και του ισλαμικού κόσμου είναι ο διαχωρισμός εκκλησίας και κράτους. Η εκκλησία, ως διακριτός θεσμός, δεν υφίσταται στο ισλάμ. Για έναν πιστό μουσουλμάνο η πολιτική, η οικονομία, η επιστήμη και η θρησκεία δεν μπορούν να σπάσουν σε ξεχωριστές ενότητες. Ο καθηγητής στο Κιότο δεν ήταν μουσουλμάνος, αλλά το ιδανικό του ήταν να οικοδομήσει ένα κράτος όπου πολιτική και θρησκεία θα αποτελούσαν μία αδιαίρετη οντό-

τητα, και η εκκλησία, όπως την όριζαν, θα συγχωνευόταν με το κράτος. Αυτή η εκκλησία την περίοδο του πολέμου στην Ιαπωνία ήταν ο κρατικός σιντοϊσμός, μια σύγχρονη επινόηση βασισμένη λιγότερο στην αρχαία ιαπωνική παράδοση και περισσότερο σε μια ιδιόμορφη ερμηνεία της προ-μοντερνικής Δύσης. Οι Ιάπωνες προσπάθησαν να επινοήσουν εκ νέου μια παραποιημένη εκδοχή της μεσαιωνικής χριστιανικής Ευρώπης, ανάγοντας το σιντοϊσμό σε πολιτικοποιημένη εκκλησία. Αυτός ο τύπος πνευματικής πολιτικής απαντά σε όλες τις μορφές του δυτικισμού, από το Κιότο του 1930 έως την Τεχεράνη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970. Αποτελεί, επίσης, σημαντική συνιστώσα του ολοκληρωτισμού. Όλα τα θεσμικά όργανα του Τρίτου Ράιχ, από τις εκκλησίες έως τα τμήματα φυσικών επιστημών στα πανεπιστήμια, εξαναγκάστηκαν να συμμορφωθούν προς ένα ολοκληρωτικό όραμα. Το ίδιο συνέβη στη Σοβιετική Ένωση του Στάλιν και στην κομμουνιστική Κίνα του Μάο Τσετούνγκ.

Κάποιοι άλλοι από τους διανοουμένους στο Κιότο δεν ανέτρεξαν στη Μεταρρύθμιση και στον Διαφωτισμό, αλλά επισήμαναν ότι οι ρίζες του σύγχρονου κακού εντοπίζονται στην εκβιομηχάνιση, στην κεφαλαιοκρατία και στον οικονομικό φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα. Κατήγγειλαν τον «πολιτισμό των μηχανών» και τον «εξαμερικανισμό». Ορισμένοι υποστήριξαν ότι η Ευρώπη και η Ιαπωνία, με τους αρχαίους πολιτισμούς τους, θα έπρεπε να συμμαχήσουν ενάντια στην επιζήμια αμερικανική σκουριά. Αυτά τα επιχειρήματα βρήκαν πρόσφορο έδαφος σε ορισμένα μέρη της γηραιάς ηπείρου. Ο Χίτλερ, σε συζητήσεις, αποφαινόταν ότι «ο αμερικανικός πολιτισμός είναι αμιγώς μηχανικής φύσης. Χωρίς την εκμηχάνιση, η Αμερική θα μπορούσαν να αποσυντεθεί πιο εύκολα κι απ' ό,τι η Ινδία». Δεν του ήταν εύκολη ούτε η σύμπραξη με τους Ιάπωνες, αφού και γι' αυτούς έλεγε ότι «μας ξενίζουν πολύ, ως προς τον τρόπο ζωής

τους και ως προς τον πολιτισμό τους. Όμως για τον αμερικανισμό δεν τρέφω παρά μόνο μίσος και βαθύτατη απέχθεια.»²

Δεδομένου ότι οι σημερινές μορφές δυτικισμού συχνά έχουν ως στόχο την Αμερική, πρέπει να σημειωθεί πως ο αντιαμερικανισμός μερικές φορές προκύπτει λόγω συγκεκριμένων αμερικανικών πολιτικών ενεργειών – υποστήριξη προς αντικομμουνιστικά δικτατορικά καθεστώτα, προς το Ισραήλ, προς μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες ή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ή προς οτιδήποτε φέρει την ταμπέλα της παγκοσμιοποίησης, η οποία και εκλαμβάνεται ως συνώνυμη του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Κάποιοι αντιτίθενται στις Ηνωμένες Πολιτείες απλώς και μόνο επειδή είναι τόσο ισχυρές. Άλλοι είναι χολωμένοι που η κυβέρνηση των ΗΠΑ τους βοηθά, τους ταΐζει ή τους προστατεύει, όπως κάποιος ενοχλείται από τον υπερπροστατευτικό πατέρα. Κι άλλοι μισούν την Αμερική που αδιαφορεί όταν περιμένουν τη βοήθειά της. Όμως, συνήθως, το τι κάνει ή τι δεν κάνει η αμερικανική κυβέρνηση είναι άσχετο. Οι ακαδημαϊκοί του Κιότο δεν αναφέρονταν σε αμερικανικές ενέργειες, αλλά στην ιδέα της χώρας καθεαυτήν ως ενός πολιτισμού δίχως ρίζες, που είναι κοσμοπολίτικος, επιφανειακός, επιτόλαιος, υλιστικός, εθισμένος στις μόδες και φυλετικώς ετερόκλητος. Και σε αυτό το σημείο ακολουθούσαν ευρωπαϊκά πρότυπα, ιδίως γερμανικά. Ο Χάιντεγκερ ήταν ορκισμένος εχθρός αυτού το οποίο αποκαλούσε *Amerikanismus* που, κατά τη γνώμη του, υπέσκαπτε την ευρωπαϊκή ψυχή. Και ένας ελάσσων διανοητής του Μεσοπολέμου, ο Άρτουρ Μέλερ βαν ντεν Μπροουκ, ο άνθρωπος που διατύπωσε τον όρο «Τρίτο Ράιχ», εξέφρασε την άποψη ότι η αμερικανικότητα (*Amerikanertum*) όφειλε να «κατανοηθεί όχι γεωγραφικώς,

---

2. H. Trevor-Roper (επιμ.), *Hitler's Table Talk*, μτφρ. N. Cameron και R.H. Stevens, Oxford University Press, Οξφόρδη, 1953, σελ. 188.

αλλά πνευματικώς». Σηματοδοτούσε «το καθοριστικό βήμα με το οποίο οι εξαρτώμενοι από τη γη προβαίνουν στη χρήση της γης, το βήμα που εκμηχανίζει και εξηλεκτριάζει την άψυχη ύλη...»

Το επίμαχο ζήτημα δεν είναι πλέον η πολιτική αλλά η ιδέα, το όραμα θα λέγαμε, μιας κοινωνίας ως μηχανήματος, που δεν διαθέτει ανθρώπινη ψυχή. Έτσι, ο αντιαμερικανισμός κατέχει ιδιαίτερο ρόλο στη διατύπωση εχθρικών απόψεων για τη Δύση γενικότερα. Μερικές φορές, μάλιστα, ταυτίζεται με τη Δύση. Κι όμως, δεν είναι παρά τμήμα του θέματός μας. Ο δυτικισμός δεν ταυτίζεται με τον αντιαμερικανισμό. Στην πραγματικότητα, ως θέμα βιβλίου προέκυψε από τελείως διαφορετική οπτική γωνία. Ένα ανεμοδαρμένο χειμωνιάτικο πρωινό επισκεφθήκαμε το Κοιμητήριο Χάιγκεϊτ, αυτό το νεκρικό πάρκο στο βόρειο Λονδίνο όπου διάσημοι και άσημοι αναπαύονται σε έναν κυκλώνα ανομοιόμορφων τάφων. Σταματήσαμε μπροστά στο επιβλητικό μνήμα του Καρλ Μαρξ, που ανεγέρθηκε πολύ αργότερα από το θάνατό του, χάρη σε κάποιους θαυμαστές. Η μεγάλη πέτρινη κεφαλή του κοιτάζει αυστηρά τα μικρά μνήματα που την περιστοιχίζουν, πολλά από τα οποία περιέχουν τα λείψανα σοσιαλιστών του Τρίτου Κόσμου και άλλων εξαντλημένων μαχητών κατά του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Μιλούσαμε για τον Μαρξ και για όσα έχουν ειπωθεί γι' αυτόν. Αναφέρθηκε η περιγραφή του από τον Αϊζάια Μπερλίν ως τυπικού Γερμανοεβραίου του οποίου το χιούμορ ήταν εξίσου βαρύ με το φαγητό του. Είναι αλήθεια ότι οι Εβραίοι της Γερμανίας—οι οποίοι, προτού εξολοθρευτούν από τη ναζιστική λαίλαπα, ήταν συχνά πλουσιότεροι, πιο κοσμικοί και περισσότερο αφομοιωμένοι απ' ό,τι τα αδέρφια τους στα ανατολικά—δεν ήταν ιδιαίτερα συμπαθείς. Ίσως, μάλιστα, να περηφανεύονταν υπέρ το δέον για την υψηλή γερμανική τους κουλτούρα. Οι ίδιοι πίστευαν ότι αποτελούσαν τα

καλλιεργημένα τέκνα του Διαφωτισμού, αλλά στα μάτια των φτωχών Εβραίων της ανατολικής Ευρώπης, ειδικά αυτών που η ζωή τους καθοριζόταν αυστηρά από τις πανάρχαιες παραδόσεις των χωριών, οι γερμανοί Εβραίοι στερούσαν πνευματικότητα. Εμφανίζονταν ψυχροί, επηρμέντοι, ματεριαλιστές, μηχανιστικοί, αποτελεσματικοί βέβαια, αλλά άθεοι. Κοντολογίς, δεν είχαν ψυχή. Αυτή η κρίση επίσης συνιστούσε μορφή δυτικισμού.

Υπάρχουν, φυσικά, πολλοί αποχρώντες λόγοι να επικριθούν τα διάφορα στοιχεία που περιλαμβάνονται σε αυτό το δηλητηριώδες μείγμα το οποίο ονομάζουμε «δυτικισμός». Όντως, κάθε επιχείρημα κατά του Διαφωτισμού δεν οδηγεί απαραίτητως σε μισαλλοδοξία ή επικίνδυνο παραλογισμό. Η πίστη στην παγκόσμια πρόοδο, με μοχλούς τις επιχειρήσεις και τη βιομηχανία, σίγουρα επιδέχεται κριτική. Η τυφλή εμπιστοσύνη στους κανόνες της αγοράς είναι ιδιοτελής και συχνά επικίνδυνο δόγμα. Η αμερικανική κοινωνία δεν είναι καθόλου ιδανική, και οι πολιτικές των ΗΠΑ είναι συχνά καταστροφικές. Η δυτική αποικιοκρατία έχει, επίσης, να λογοδοτήσει για πολλά. Και οι εξεγέρσεις των τοπικών κοινωνιών ενάντια στην παγκοσμιοποίηση μπορεί να είναι θεμιτές, αν όχι απαραίτητες. Όμως, το θέμα μας δεν είναι η καταδίκη της Δύσης. Η εικόνα της Δύσης στο πλαίσιο του δυτικισμού μοιάζει με τη χειρότερη πλευρά της άλλης όψης του νομίσματος, του οριενταλισμού, ο οποίος απογυμνώνει τους στόχους του από την ανθρώπινη υπόστασή τους. Σύμφωνα με ορισμένες οριενταλιστικές προκαταλήψεις, οι μη δυτικοί εμφανίζονται ως μη απολύτως ενηλικιωμένοι: έχουν το μυαλό μικρού παιδιού, και επομένως είναι θεμιτό να αντιμετωπίζονται ως υποδεέστεροι. Ο δυτικισμός είναι τουλάχιστον εξίσου ισοπεδωτικός. Η μισαλλοδοξία του συνίσταται απλώς στην αντιστροφή της οριενταλιστικής προσέγγισης. Το να υποβαθμίσεις ολόκληρη κοινωνία ή έναν πολι-

τισμό σε σύνολο παρακμαικών και παραδόπιστων παράσιτων που δεν διαθέτουν ρίζες, πίστη και αισθήματα αποτελεί μορφή διανοητικής εξολόθρευσης. Θα πούμε όμως ακόμα μία φορά ότι αν το ζήτημα είχε τεθεί περί γούστου ή προκατάληψης, όλα αυτά δεν θα είχαν ιδιαίτερη σημασία. Οι προκαταλήψεις αποτελούν τμήμα της ανθρώπινης ύπαρξης. Όταν όμως η ιδέα ότι ο άλλος δεν αποτελεί ανθρώπινη ύπαρξη συνεγείρει επαναστατικές δυνάμεις, οδηγεί στην καταστροφή της ανθρωπότητας.

Ένας τρόπος περιγραφής του δυτικισμού είναι να σκιαγραφηθεί η πορεία των διασυνδέσεων και των αλληλεπικαλύψεών του, από την Αντιμεταρρύθμιση και τον Αντιδιαφωτισμό στην Ευρώπη έως τα ποικίλα φασιστικά και εθνοσοσιαλιστικά κινήματα στην Ανατολή και τη Δύση, κι από τους πολέμους του καπιταλισμού και της παγκοσμιοποίησης έως τον θρησκευτικό εξτρεισμό που σοβεί σήμερα σε πολλά μέρη του πλανήτη.³ Όμως αποφασίσαμε, για λόγους σαφήνειας και συντομίας, να ακολουθήσουμε διαφορετικό δρόμο. Αντί μιας χρονολογικής ή γεωγραφικής διαδρομής, προσδιορίσαμε συγκεκριμένα νήματα ιδεών του δυτικισμού, τα οποία απαντούν σε όλες τις περιόδους και σε όλα τα μέρη όπου σημειώθηκε αυτό το φαινόμενο. Αυτά τα νήματα συνδέονται, ασφαλώς, διαμορφώνοντας αλυσίδα εχθρότητας: προς την πόλη, σύμβολο του αλαζονικού, αγόρταγου, παρακμαϊκού και απάτριδος κοσμοπολιτισμού· προς το δυτικό πνεύμα, όπως εκδηλώνεται στο πλαίσιο της επιστήμης και της λογικής· προς την καθεστηκία τάξη του αστού, το αντίθετο του οποίου είναι ο ήρωας με την αυτοθυσία του· και προς τον αλλόθρησκο, που πρέπει να αφανιστεί

---

3. Η Γερμανία υπήρξε, περισσότερο από κάθε άλλη χώρα, πηγή και πεδίο μάχης αυτών των ιδεών. Για μια έξοχη ανάλυση, βλ. Fritz Stern, *The politics of cultural despair*, Doubleday, Νέα Υόρκη, 1965.